

Zvyšková cena hanby

Jana Juráňová: *Naničhodnica*
Bratislava: Aspekt, 2020

Po prečítaní prózy **Jany Juráňovej** *Naničhodnica* som si spomenula, ako sme v šiestej alebo siedmej triede s kamarátkou Dianou začali rátať, koľko peňazí by sme mohli denne ušetriť, ak by sme ich neminuli. Bohvie, prečo nám práve toto ako tínedžerkám uprostred reálneho socializmu napadlo; asi sme mali pocit, že sme chudobné. Začali sme počítat všetky denné výdavky na stravu, za ubytovanie, potom sme zarátali výdavky za oblečenie, za drogériu, za bývanie, za knihy atď. Dopočítali sme sa do istého čísla. Boli sme nadšené, to číslo bolo veľmi veľké. Takže, toľkoto peňazí by sme mohli celkovo ušetriť. A potom sme spoločne prešli k otázke, koľko peňazí by sme ušetrili, keby sme sa vôbec nenarodili. No, veľmi veľa. Tam sa naše počítanie skončilo. Spomienka zapadla hlboko do zabudnutia a vynorila sa až teraz. Koľko peňazí by sme ušetrili, ak by sme vôbec nežili? No, veľmi veľa.

Žijeme v dobe, v ktorej sa ideály rýchlo mňajú, pretože za ideály si nič nekúpiš. Zostáva len každodenný boj o existenciu v rámci štruktúr, v ktorých sa nachádzame. Väčšina ľudí sa pohybuje v jednoduchých trajektóriách, a to – ráno vstať, zarobiť peniaze, minúť ich na nevyhnutné, ľahnúť si, zaspáť a ídeme o deň ďalej. Spúšťacím mechanizmom pre vznik prózy *Naničhodnica* bola – ako uviedla autorka v rozhovore pre Rádio Devín – krátka správička v médiách. „Tá správička z novín mi zostala trčať v hlave, ale s tou by som ešte asi veľa nenarobila, keby ma už dlhší čas nezaujímal, ako sú vnímané staré ženy vo verejnom priestore. K tomu som si potom načítala aj kopy literatúry a snažila som sa to nejakým spôsobom uchopiť. Je banálnou pravdou, že staršie a staré ženy sú vo verejnom priestore neviditeľné.“

Jana Juráňová by mohla na úvod svojej najnovšej prózy uviesť onú právne šikovnú floskulu, že všetky osoby a deje sú v knihe vymyslené a podobnosť s realitou je čisto náhodná. Nič také tam však nie je. Tento príbeh napísal život sám. Ak neveríte, prebehnite bulvárnymi médiami alebo sa začnite obzerať okolo seba. Bezprizorná starena blúdiaca po chodbách polikliniky, výkonný bulvárny novinár s rozbitou hlavou, bývalý politik a morálny symbol zlyhávajúci v praxi, jeho poslušná manželka bez názoru, preťažený lekár, ktorý chce mať najmä pokoj, svedkyňa hľadajúca možnosť výpovede zabítá za nevyjasnených okolností, celebrita, ktorá túži po pozitívnej publicite, resocializačné centrum pre

problémové dievčatá, kde sú klientky drogované a prostituované... pripomína to niečo? Podobnosť čisto náhodná. Analytický pohľad spisovateľky na našu súčasnosť je širokospektrálny. Zachytáva modelové situácie, nekomentuje, bez zbytočného emočného balastu ich zoraďuje jednu za druhú. Všetko so všetkým súvisí, všetci, všetky navzájom súvisia. Optika nemilosrdne vyzlieka podstatu vzťahov. V konečnom dôsledku, ide iba o prežitie, aj keď na rôznych úrovniach spoločenských poschodí. Zo dňa na deň, prežiť.

„Opustená starena na centrálnom príjme, hlásal titulok. Ludmila vylovila nejaké drobné, opýtala sa, koľko stoja tie noviny, a kúpila si ich. Utiahla sa s novinami do kumbálu a prečítala si článok o sebe. Bolo jej z toho nesmierne smutno.“ (s. 84) Takže: hyenizácia médií – norma, starí ľudia, ktorí nedokážu vyžiť zo starobných dôchodkov, – fakt, celebrity a politici zneužívajúci charitu na vlastnú reklamu – realita, miznutie nepohodlných svedkov, svedkyň – bežné. Svet postavený na hlavu. Sme jeho súčasťou. Text *Naničhodnica* Jany Juráňovej citlivejšie povahy

nemôžu čítať bez pocitu hanby. Hanba súvisí s tým, že samozrejme o tomto všetkom vieme, ale nevieme, nechceme alebo sa nedokážeme voči tomu vyhraniť či niečo konkrétne robiť. Sama spisovateľka o otázke hanby v rozhovore pre Rádio Devín povedala: „Myslím si, že ľudia, ktorí sme na to citliví, sme tej hanby zažili už nesmierne veľa, chvíľ zahanbenia sa, ľútosti a bezmoci. Sú rôzne skupiny ľudí, ktorých životné situácie vás dovádzajú do zúfalstva. Väčšinou sa to potom rieši čudnou charitou, ktorá býva skôr reklamou pre darcov než skutočnou pomocou pre tých, čo pomoc potrebujú. Občas to dostáva bizarné a nechutné rozmery, na ktorých sa príživuje bulvár a celé je to potom dookola zacyklené. Deje sa to, je to tu a najhoršie zo všetkého je zvyknúť si alebo to brať tak, že veď aj tak s tým nemôžem nič urobiť. Je to asi prirodzený obranný mechanizmus, ale presne na to sú asi knihy, aby nás z toho vytrhli. Aj keď neponúkam katarziu, očistu a východisko, myslím si, že je dobré vidieť to aj iným spôsobom, než to denne zažívame.“

Jednoducho, zjavne prebieha komodifikácia všetkého a všetkých. Koľko peňazí by sme ušetrili, ak by sme sa vôbec nenarodili?

Na Slovensku žije podľa posledných informácií vyše 23 000 ľudí bez domova a stále ich pribúda. Títo muži a ženy existujú v podobných schémach ako väčšina: získať nejaké peniaze, minúť ich na nevyhnutné... len s tým spánkom je to odlišné. Kde spať? Na ulici, v útulku, v opustenej budove? A každé ráno odznova – získať nejaké peniaze, minúť ich na nevyhnutné a...

Optika prózy *Naničhodnica* vníma nielen problematiku chudoby a sociálneho vylúčenia, ale aj obraz vecí verejných na vyšších poschodiach sociálnych štruktúr. Posudzuje ich relevanciu v konkrétnych situáciách. Nasvietila aj kanonizované ikony, ktorých predstaviteľom je v príbehu postava „expolitika, ktorý stále ešte vie celkom dobre predat svoju slávnú minulosť, robíť zo seba celebritu a pritom sa tváriť, že celebritou nechce byť za nič na svete“. (s. 109 – 110) A toto sa zrkadlí vo výstupoch médií vytvárajúcich stereotypný obraz spravodlivých. Tak ako si to vo svojej súkromnej úvahe formuloval bulvárny novinár Miloš, ktorý za desaťročia v tomto džobe už všeličo zažil:

„Má temné podozrenie, ktoré nikdy nevyšlovi nahlas, aby sa nevystavil verejnej potupe, že viacerí, čo len tak všeobecne bojujú proti autoritárskym a skorumpovaným politikom, by boli úplne bezradní, keby sa ich antiidoly stratili. Voči komu by sa vymedzovali? Pri kom by vyzerali odvážne a čestne? Niektorí z nich majú podobne totalitné praktiky, ibaže nie v politike, ale v redakciách, kde pracujú.“ (s. 25) Ústredný problém tejto frašky – alebo ak chceme, sociálneho románu – zostáva stále jednoduchý: čo s osemdesiatničkou, ktorá prespáva na chodbách polikliniky? Možné riešenia dilemy prinášajú v jednotlivých sujetoch prototypy profesií a sociálnych rolí a každý z nich postupuje po svojom. Ako základný kontrast pôsobí životný pocit starej ženy, ktorá je vlastne so situáciou vnútorne vyrovnaná. „Nič jej nechýba, potichučky tu prežíva, nikto si ju nevšíma a je to pre ňu celkom bezpečné.“ (s. 37)

V súvislosti s prózou *Naničhodnica* je možné hovoriť o desiatkach aktuálnych tém, ktoré Jana Juráňová rozohráva. Zaujímavý je napríklad vývoj mužských protagonistov v súvislosti so sebareflexiou. Pojem sebareflexia je, zdá sa, pre mnohých skutočne cudzie slovo. Sebareflexia jednoducho nie je trendy, rovnako v osobných životoch, ako aj v najširších spoločenských a politických konotáciách. Kto od koho a kedy očakáva sebareflexiu? Prehodnocovanie, uznanie si vlastných chýb aj omylov a následnú korekciu postojov a činov?

Miloš, Igor a Eliáš majú k sebareflexii osobitý vzťah, i keď každý z nich ho má odlišný. Bulvárny novinár a ambulantský lekár, ktorý si privyrába ako záchranár, dokážu po výrazných impulzoch, čo im život uštedril, zareagovať. Či už zastrašení, alebo morálne znechutení, alebo len si vedomí možných nebezpečenstiev. Menia svoje statusy, názory a nastavenia. Expolitik Eliáš zostáva voči sebareflexii imúnny a tie isté fakty, čo Igora a Miloša nútia uvažovať, jeho utvrdia v neomylnosti. Svet je jednoducho taký, ako ho vidíme. Jana Juráňová napísala pravdivú knihu, nech už má pravda v umeleckej literatúre akúkoľvek funkciu. Formulovala a sumarizovala. Vracia sa tak k dávno zabudnutej predstave o spisovateľoch a spisovateľkách ako o svedomí národa. K predstave o niekom, kto nás núti k sebareflexii alebo aspoň k zvyškovej hanbe.

A na záver to najpodstatnejšie. Koľko vlastne stojí ľudský život? A čo je hodna naničhodnica?

✦ Ivica Ruttkayová

Stávať sa iným

Anna Kiliánová: Blízka budúcnosť
Levice: KK Bagala, 2020

Zbierka poviedok *Blízka budúcnosť* Anny Kiliánovej vychádza vo vydavateľstve KK Bagala po rovnako poviedkovej knihe Karlosa Kolbasa *Všetko alebo nič*.

Spája ich okrem iného formálna úprava – v oboch prípadoch sú poviedky výrazne členené, biele miesta medzi textami zapĺňajú značný rozsah knihy. Publikácie tak nie sú celkom eco-friendly, za to však zdôrazňujú hodnotu poviedky ako svojbytného literárneho vyjadrenia. Podčiarkujú to aj ilustrácie – každý text v závere potvrdzuje svoju identitu vlastným výtvorným spracovaním.

Prvým slovom, ktoré sa derie na jazyk pri uvažovaní nad knihou *Blízka budúcnosť*, je kategória absurdného. Ponúka sa jednak vďaka anotácii, jednak vo vzťahu ku Kiliánovej debutu *Žena z cigaretového papiera*. Kategória absurdného potom produkuje spríbuznené pojmy bizarného, snového či surreálneho. Z toho sa dá